

Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
общеразвивающего вида Детский сад «Мичээр» с. Тасагар

«Саахымат алыптаах хонуута»

Воспитатель
старше-подготовительной группы
Баишева Татьяна Павловна

с. Тасагар-2019г.

Билинни сайдыылаах кэм ирдэбилигэр сеп тубэбиннэрэн о5о саабынан, бэйэтин кыа5ынан керен сеп билиилээх – керуулээх, сытыы ейдеех – санаалаах, сайдыылаах, чобуо тыллаах – естеех майгы – сигили ертунэн эйэ5эс – элэккэй буолуохтаах.

Оскуола иннинээ5и тэрилтэ5э о5о ейун – санаатын сайыннарар улэ угус еруттээх. О5о саамай кыратыгар, ордук биэьигэр диэри, тулалыыр эйгэтин еруьуспуттуу сорунуулаахтык ылынар кэмэ. Бу кэми олус табатык Лев Николаевич Толстой: «Мин сааьым ити эрэ кэмигэр олус элбэ5и, киэни бэрт суьаллык ылыммытым, оло5ум кэнники тугэнэ итинтэн суус гыммыт биирин эрэ ылбыта. Биэс саастан миэхэ диэри биир хардыы, оттон сана тереебут о5оттон биэьигэр диэри – сункэн се5умэр ыраах» (Л.Н.Толстой. Собр.соч., т.10, М., 1968, с.537)

Хас кэрдиис кэм аайы о5о сайдар сурун эйгэтэ уларыян иьэр. Ол курдук, психологтар бэлиэтииллэринэн, о5о теруе5уттэн биир сааьыгар диэри улахан киьи бодоруьуута, биириттэн ус сааьыгар диэри араас тулалыыр эттиктэр, оонньуурдар, онтон ус сааьыттан сэттэтигэр диэри оонньуу о5ону сайыннарар сурун эйгэ буолаллар. Ол иьин о5о оскуолаба кириэр диэри сайдыытыгар оонньуу улахан суолталаа5ынан уерэтэргэ, иитэргэ утумнаахтык туттуллар.

О5о оло5ун сурун ис хобооно – оонньуу. Оонньуу о5о эйгэтэ, айымньыта. Кыра о5ону уксун оонньуу нене сайыннарыахтаахпыт. Оонньуу нене о5о чэпчэкистик, тургэнник ылынар, уерэнэр. Ейугэр – санаатыгар диринник инэр. Ону таьынан о5о оонньуу кэмигэр коллективка уерэнэр, тэннээхтэрэ тугу онороллорун сыаналыыр, субэлиир да буолар. Эйэлээх коллективы олохтуур, о5олору до5ордуу сыьыанна иитэр туьугар, кехтеехтук оонньотуохха, умсугутуохха наада. О5ону сайыннарар оонньуулар ханнык бабарар норуокка кестеллер. Кинилэр анардас эт-хаан ертунэн улэ5э кыратыттан бэлэмниир дьобурдарын эрэ буолбакка, о5о толкуйдуур

дьоБурун, ейун-санаатын эмиэ сайыннараp суолталаахтар. О5о оонньуур кэмигэр дьоБура, толкуйа, бол5омтото, тыла сайдар.

Оннук оонньууларынан саахымат буолаллар. Билигинни фгос ирдэбилинэн о5о тэрилтэлэригэр саахымат оонньуу тэнийэн эрэр.

Саахыматы былыр «ыраахтаабылар оонньуулар» дииллэрэ. Короллар, кинээстэр уонна баайдар бу оонньууну себулээн оонньууллара. Бэйэтин баай айымньылаах ис хобоонунан саахымат оонньуута улахан да кийини, кыра да о5ону улаханлык умсугутар.

Саахымат оонньуута омос керуугэ кьи сэнээриэ, кэрэхсиэ суо5ун курдук олус судургу. Ол эрэри, кини ис-дьинэр инэн-тонон киирэн билсэн истэх аайы кийини улам тардан, умсугутан иьэр уратылаах. Ей-санаа кууркэйэн тумулуутун, имигэстик, мындырдык уонна тургэнник толкуйдуу охсор дьоБуру эрэйэр

«Саахымат» ейу сайыннараp оонньууну о5о садыгар сатаан тэрийии о5о инники уерэниитигэр улахан кемелеех. Тереппут ону таба ейдеен, о5отун ийтиитигэр, сайдыытыгар тэннэ кыттыбар, кыбаллар, о5отун ис санаатын, бастакы ситиьитин, соро5ор хомолтотун тэннэ уллэстэр. саахыматынан дьарыктанар о5о билиитэ-керуутэ, интэриэьэ кизэн, булугас ейдеех, бол5омтолоох, эппиэтинэстээх, айар, толкуйдуур, санарар, ырытар дьоБурдаах буола улаатар.

Саахымат огону сайыннараp соруктара :

Билэр керер дьогурун сайыннарыы – Ого саахымакка оонньуу олонорон , толкуйдуурга , ханан барарарын бэйэтэ тобулан хаамытын онорор, ис санаатытынан хаамытын сыалын соругун ырытан оонньуон сеп

Иитэр уэрэтэр – саахымат эппиэтинэскэ , тулуурга уонна болгомтолоох буоларга ирдиир.

Эти хааны сайыннараpы– уьуннук биир сиргэ олонорон оонньуур олус сылалаах, ого ей-санаа еттунэн ер олорорго тулуурдаах буолуохтаах, эти хааны сйыннаран бэлэм буолуохтаах.

Ол эбэтэр, саахымат биир соруга ого иитиитигэр огону оскуолага бэлэмнээбин буолар. Араас уерэтии -чинчийи быһаарытынан «шахматные дети» оскуола уерэтэр матырыйаалын тургэнник ылыналлар , уерэххэ багалаах оҕолор буолаллар эбит.

Ол сыалтан биьиги «Мичээр» уьуйааммытыгар быйыл «Дуобат уонна саахымат» хобун оностон айымньылаахтык улэлээн эрэбит. Бу хоско улахан белех оҕолоро кэлэннэр дуобат уонна саахымат кэрэ, алыптаах эйгэтигэр умсугуйан туран дьарыктаналлар. Оҕо сааьыгар сеп тубэьиннэрэн араас ньыманы туьанан уеретебит. Традиционной остуолга олорон ооньууруттан оҕо тургэнник сылайар, болбомтото ыьыллар. Ол иьин оҕо интэриэьин тардар сыалтан дуобат уонна саахымат дуоскатын муостаба ойуулаан онордубут, онно оҕолор бэйэлэрэ шахматнай фигура буолан ооньууллар. Истиэнэьэ магнитнай дуоскалары онорон ыьаатыбыт ол онно оҕолор магнитынан сыстар фигуралары бэйэлэрэ хамсатан ооньууллар. Онон оҕо ейун-санаатын, толкуйдуур дьобурун сайыннарыьыга септеех усулуобуйалары тэрийэн дуобат уонна саахымат ооньууну оҕо сааьыгар сеп тубэьиннэрэн ейденумтуе, улэ тиьигин быспакка, утумнаахтык дьарыктыахха наада. Маньык ооньуулары оҕо олобор куннэтэ киллэрдэххэ учугэй тумугу ылыахха сеп. Оҕооҕо ооньуу чугас, кинини умсугутар.

«Мичээр» уьуйааныгар «Шашки» диэн куруьуок уруккаттан тиьигин быспакка утуе тумуктэрдээх улэлиир. Билигин оҕолор киэн-куон, сырдык туьунан дуобат уонна саахымат хобугар баран ооньууларын олус себулууллар уонна интэриэьиргииллар.

Онон, иитээччи бэйэтэ теье кьалларынан уларытан, киллэрэн-таьааран, эбэн-сабан оҕо интэриэьин, дьобурун, кьабын учуоттаан уерэтэрэ, улэни тэрийэрэ ордук таьыгастаах эбит.

Инникитин бу хоспутугар эбии нагляднай пособиелары, литератураны булан ессе айымньылаахтык, таьаарылаахтык улелиехпит диэн эрэнэбин.